

Kiehtova runoilija hyvissä käsissä

Leena Kirstinä: *Kirsi Kunnas – sateessa ja tuulessa*. WSOY 2014. 475 s.

Tutkijoiden laatimat kirjailijaelämäkerrat ovat nousseet jälleen näkyvimmäksi osaksi kaunokirjallisuutta käsitteleviä tietoteoksia. Panu Rajala on kirjoittanut teoksia Waltarista J.H. Erkkoon tunnetusti spekulatiivisella otteellaan. Minna Maijalan tunnustettu Canth-elämäkerta sekä Helena Ruuskan Vartio- ja Joenpelto-kirjat edustavat uusimpia tulokkaita.

Jotta elämäkerrasta saadaan laajempaa lukijakuntaa kiinnostava ja luettava teos, siitä on konstruoitava kokonaisuus. Kirjoittaja ei lisäksi voine välttyä siltä lajia raastavalta oletukselta, että lukijoita saattaa ajaa tarve tietää, millainen kohdehenkilö *oikeasti* oli tai on. Haasteessa auttane se, että käsiteltävä kirjailija asetetaan osaksi aikansa muuta kirjallista tai kulttuurielämää. Toinen apu on, että kirjailijan tuotanto osataan ottaa osaksi teosta ilman, että kirjat ja elämäkerta langetetaan toinen toisiinsa. Esimerkki erinomaisesta kirjailijaelämäkerrasta on Bengt Jangfeldtin *Panoksena elämä. Vladimir Majakovski ja hänen piirinsä* (suom. Juhani Lindholm 2008).

Emeritaprofessori Leena Kirstinän *Kirsi Kunnas – sateessa ja tuulessa* on ensimmäinen elämäkerta rakastetusta kirjailijasta sekä valaiseva tutkielma Kirsi Kunnaksen (s. 1924) tuotannosta. Kirstinä kirjoittaa teoksen johdannossa kertovansa siitä, ”millaisiin aikakausten

ja yhteisöjen leikkauskohtiin Tulenkantajien ’kulttuuritynnyriin’ syntynyt Kirsi on osunut pitkän elämänsä varrella” (s. 11). Kirstinä korostaa Kunnaksen laajaa runotuotantoa – sekä lapsille että aikuisille – joka ei juuri ole kopsahtanut tutkijoiden haaviin. Teoksessa käsitellään myös asianmukaisen laajasti Kunnaksen käännoistyötä, jonka kohteena ovat olleet muun muassa Lewis Carroll ja *Raamatun* psalmit.

Varsinkin Kunnaksen aikuisille suunnattu runotuotanto on syyttä jäänyt pimentoon. Kunnaksen esikoisesta, runokokoelmasta *Villiomenapuu* (1947) Kirstinä kirjoittaa seuraavasti (s. 73): ”Suomalaisen runouden puutarhassa kasvoi entuudestaan koivua, mäntyä, katajaa ja kuusta, nyt maasta versoï hedelmäpuu, jota ei ollut vielä koulittu.” ”Kouliutumattomuus”, siis muotteihin sopimattomuus, on luonnehdinta, joka selittää sitä, että Kunnas vaihtoi aikuisille suunnatun lyriikkansa lastenrunoihin 1950-luvulla. Modernismin muotoihanne ei sopinut Kunnaksen pirtaan, ja niin kävi muutamalle muullekin 40-luvulla aloittaneelle naisrunoilijalle. Kirstinän sanojen mukaan Kunnas koki, että lastenkirjallisuudessa hän saattoi tehdä mitä halusi. Tätä voi pitää kannanottona 50-lukulaisen aikuislyriikan raidevälin kapeuteen. Erityisesti 1950-luvun modernismipiiriin käsittely ja vaikutukset Kunnakseen saavat Kirstinän kirjassa ison, ansaitun osansa.

Kunnaksen elämänvaiheita seurataan syntymästä alkaen, ja lopuksi Kirstinä päättyy luonnehtimaan kirjailijaa Tampereen kirjalliseksi ikoniksi *par excellence*.

Tällaiseen nousujohteiseen kerrontaan luovat dynaamisuutta teosta rytmittävät runoanalyysit, joista avautuu pysähdyt- täviä ja ulottuvia kohtia lineaariseen etenemiseen. Kirstinä tekee kytköksiä Kunnaksen lasten- ja aikuisrunojen välillä ja osoittaa, että nonsense-runon voi ottaa vakavasti. *Tiitiäisen satupuussa* (1956) julkisuuteen päässeen Haitulan hahmo sai alkunsa jo 1940-luvulla Kunnaksen ollessa Kiljavannummen keuhkotauti- parantolassa ja nousee tärkeäksi merkitsi- jäksi Kunnaksen kirjailijudessa.

Runojen tekstuaalisuutta Kirstinä analysoi käyttäen käsitettä *metalepsis*, joka on metonymian erityismuoto ja jonka piiriin synestesia kuuluu. *Metalepsis* ei etsi vastaavuuksia tai erilaisten asioiden yhteistä nimittäjää eikä korvaamisia. Sen sijaan *metalepsiksessa* tuodaan esiin etäi- sen synn vaikutus tämänhetkiseen tilan- teeseen, ”ja sen avulla saadaan aikaan tapahtumia”, kuten Kirstinä kirjoittaa (s. 130). Liike ja toiminta ovat runo- analyysin kannalta hyvin kiinnostavia: runo *toimii* ja siten nähdäkseni vaikuttaa myös lukijoihin. Kuten Kirstinä ilmai- see (s. 134): ”Kunnas ei tehnyt elämäs- tään runoa vaan runoa siitä, miten hänen minänsä hahmotti tajunnassaan maailmaa kuviksi.” Kyse on prosessista, jota ilmai- taan runossa. Tässä Kunnas lähenee sur- realismia, ja siinä yhteydessä myös minän asemaa horjutetaan postmodernismin tapaan, kuten Kirstinä tulkitsee.

Se, että Kirstinä on tuntenut koh- teensa miltei viisi vuosikymmentä, on etu; hän on kyennyt suodattamaan kir- jailijutta valaisevat tekijät. Lukijaystäväl-

lisyyden lisäksi Leena Kirstinän etuna on tutkimuksellisestikin relevantti ote. Pidän kypsänä ja hedelmällisenä asennetta, jonka mukaan Kunnasta ei nähdä poik- keuksellisenä suurnaisena tai harvinaisena eksentrikkona vaan kiinnostavana, moni- syisenä ja työteliäänä kirjailijana. Lisäksi arvostan sitä, että Kunnaksen runoja ana- lysoidaan ja tulkitaan Kirstinän mukaan- satempaavalla ja jouhevalla tyyllillä, koke- neen lukijan tavalla.

Siru Kainulainen

Kertomuksen mielet, virtuaaliset maailmat

Mari Hatavara, Matti Hyvärinen, Maria Mäkelä & Frans Mäyrä (eds.): *Narrative Theory, Literature, and New Media: Narra- tive Minds and Virtual Worlds*. New York & London: Routledge 2015. 314 s.

Tamperelaisten kertomuksentutkijoi- den toimittama kirja sisältää niin monta oppialaa ja analyysikohdetta, että joku voisi luulla sen pysyvän koossa lähinnä kustantamon *Interdisciplinary Perspectives on Literature* -sarjan kovien kansien avulla. Antologian aihe ei ole enempiä eikä vähempää kuin maailma ja mieli tai se ”miten mielet toimivat maailman kanssa tai maailmoissa”. Teoksen oppi- aloina ovat kirjallisuustiede, yhteiskun- tatutkimus, kielitiede sekä interaktiivisen median, erityisesti pelien, tutkimus. Ne kaikki kokevat soveltaa ja testata narra-

tologian teorioita maailman ja mielen rakentumisesta. Alue ulottuu niin laajalle, että tutkimuskohteiden listaus toistuu kirjassa sanasta sanaan ainakin kolme kertaa, ikään kuin muistitukena hämmentyneelle lukijalle. Aiheiden piiri venyy ”kirjallisuudesta digitaalisiin peleihin ja tosi-tv:seen, online-sadomasokismista suullisen historian tietokantoihin ja kauhusta hallusi-naatioihin”.

Jos antologian viidestätoista artikkelista ei aina löydä yksiselitteisesti tai ilmiselvästi kertomusta tai kertomuksellisuutta, niissä ovat aina läsnä mielen (tai tajunnan) ja maailman kysymykset, olivatpa ne reaalisia tai fiktiivisiä. Kirjan artikkeleissa toistuu, kuin johtomotiiveina tai esiin ponnahtavina auttajina ja vastustajina, koko joukko teoreetikoita ja heidän käsityksiään. Useimmille kirjoittajista sellaiset nimet kuin Lisa Zunshine, Alan Palmer ja David Hermankin ovat muuttuneet apureista kelmeiksi. Vastakkain asettuvat erityisesti sellaiset käsitykset kuin kognivistinen (tai episteeminen) ja separatistinen (tai erityisyyttä korostava) malli fiktiivisistä mielistä ja maailmoista. Niin kutsuttu mielen teoria ja siihen liittyvät kysymykset tajunnan läpinäkyvyydestä tai -näkyvämmyydestä osoittautuvat kirjoittajille perin ongelmallisiksi. Toisaalta monet artikkeleista koskettelevat fiktiivisten ja todellisten mielten välistä suhdetta tai oikeastaan vaihtosuhdetta. Erityisesti on muuttumassa oletus, että tulkitsemme fiktiivisiä mieliä todellisten mielten tulkintamallin mukaan. Hyödynnämmekin fiktiosta oppimiamme skriptejä todellisten mielten luennassa.

Liikenne kulkee siis kahteen suuntaan todellisten ja fiktiivisten mielten välillä. Sama pätee myös taiteellisen ja arkipäiväisen suhteeseen.

Artikkelikokoelmia on hankala lukea ja vielä hankalampi arvioida tasapuolisesti. Poiminkin kirjasta vain muutamia kiinnostavia tai edustavia artikkeleita lähempään tarkasteluun. Kirjan pääteema on intermediaalinen ja vuorovaikutteinen mieli sekä maailmojen rakentaminen erilaisissa kertomusympäristöissä. Laaja aihe jakautuu antologiassa neljään osastoon, joista ensimmäinen keskittyy teoreettisiin tarkasteluihin tekstien, tarinoiden ja kerrontatasojen rajoista. Marie-Laure Ryan luotaa kognitiivista ja ontologista tapaa jäsentää tarinamaailmoja sekä esittää hyödyllisen inventaarion tekstien, maailman ja tarinan välisistä suhteista ottamalla huomioon myös eri medioita. Liviu Lutas taas tarjoaa käyttökelpoisen luokituksen paradoksaalisesta kerronnasta kirjallisuuden ulkopuolella, erityisesti elokuvan metalepsiksestä ja syllepsiksestä. Lutasin transmediaalinen kritiikki vaatii jälkiklassiselta narratologiaalta teoreettisia täsmennyksiä.

Kirjan toinen osasto keskittyy maailman rakentamiseen hyvin erilaisissa sähköisissä kerrontaympäristöissä. Hanna-Riikka Roine käsittelee pelien narratiivisuutta *The Mass Effect* -trilogian tulkinnassaan ja esittää, että pelatessa esiin tuleva kerronnallisuus ja sen merkitykset liittyvät pelaajan kokemukseen roolihenkilönä. Tästä on vain pieni askel pitää kirjallisuuden lukemista käytönä ja käyttäjäkokemuksena. J. Tuomas

Harviainen erittelee sadomasokistista toimintaa intermediaalisessa ympäristössä (fyysinen maailma, chat-viestittely ja pelin virtuaalitalat). Harviainen tulkitsee sadomasokismia suhdeverkkona, joka punoutuu sovituisista skripteistä sekä mahdollisista ja toteutuneista tarinalinjoista.

Antologian kolmas kokonaisuus paneutuu mielen esittämisen problematiikkaan, erityisesti lajin ja kielen kanalta. Tytti Rantasen tyylikäs artikkeli osoittaa, kuinka Marquerite Durasin Intia-syklissä mielen saavuttamattomuudesta tulee kirjailijan estetiikan periaate. Tommi Kakon jännittävä luenta huume-matkakuvauksista osoittaa, että ne eivät hevin luonnollistu eivätkä kerronnallistu narratologian ehdottamalla tavalla.

Kirjan viimeinen osasto liikkuu mielen tulkinnassa yhteiskuntatutkimuksen ja kirjallisuustieteen välillä. Sosiologi Matti Hyvärinen tarjoaa kirjan ehkä kirjallisuustieteellisimmän luennan mielen teoriasta, sosiaalisesta mielestä ja epäluotettavasta kerronnasta. Maria Mäkelä siirtää mielen attribuoinnin tosi-tv:n maailmaan analysoimalla hienosti *Selviytyjät*-sarjan kisaajilijoiden näennäisen totuudenmukaista tunneilmaisua ja -tulkintaa, joka osoittautuu monin tavoin lajityypillisesti vääristyneeksi. Mari Hatavara luotaa taitavasti dokumentaarisen ja fiktiivisen kokemuksellisuuden intermediaalista rajapintaa, joka huokoisuudessaan saattaa, katsojaa vakuuttaakseen, seipitteellistää toden.

Antologian jälkisanat, joista vastaa Brian McHale, tavallaan jäsentävät koko kirjan aineiston uudelleen spekuloidulla

uusilla kertomuksen prototyypejä nyt marginaalisina tai poikkeavina näyttäytyvien tapaustutkimusten pohjalta. Kyseessä on jonkinlainen kontrafaktuaalinen ”entä jos” -leikki samassa mielikuvitusta ja oivallusta kiihdyttävässä hengessä, jossa McHale muutama vuosi sitten esitti tieteisfiktio-olevan maailmankirjallisuuden tyypillisin laji. Mitä jos online-sadomasokismi olisikin prototyypistä narratiivisuutta? Tai tosi-tv:n selviytymis- ja juonittelukisailu? Tai internetin huume-matkakertomukset? Samalla kerronnallisuuden idea näissä spekulatioissa, niin kuin itse artikkeleissakin, muuttuu heikoiksi signaaleiksi, häivähtäviksi piirteiksi tai paikallisiksi ominaisuuksiksi sen sijaan, että kyse olisi kertomuksesta yhtenäisenä tai yhtäjaksoisena kokonaisuutena. Sitä vastoin itse mieli, tajunta ja fiktiivinen maailma nousevat näissä uuden median mahdollistamissa muodoissa keskiöön.

Pitäytyminen narratologisessa kehyksessä (ja toimituksellisessa pituusrajotteessa) sulkee joissakin artikkeleissa pois relevantteja yhteyksiä estetiikan tai lajin historiaan. Kakko ei mainitse ylevää, niin kuin ei Gero Brümmer hirviöartikkelissaan, vaikka kuvauksen mahdollisuus heidän aiheisiinsa olennaisesti liittyykin. Mäkelän tutkimat monologit ja tunnukset taas asettuisivat romaaniperinteen ohella luontevasti myös draaman ja oopperan konventioihin.

Antologian toimittajat johdattelevat teoksen sisältöön esimerkillisen avuliaasti, ja heidän kädenjälkensä näkyy selvästi myös artikkelien runsaissa ristiviittauksissa, niin kuin kattavassa hakemistossa-

kin. Kaikki tämä kiinteyttää moniaalle haaravaa kokoelmaa ja helpottaa sen käyttöä hakuteoksena. Hajanaisuus on kuitenkin läsnä, ja se onkin sattuva kuva kertomuksentutkimuksen nykytilasta.

Mikko Keskinen

Elämää ja kaupankäyntiä lentokentällä

Antti Hurskainen: *Välinpitämättömyys*. Turku: Savukeidas 2016. 176 s.

Välinpitämättömyys on Antti Hurskaisen (s. 1986) kolmas esseekokoelma. Hurskainen on kirjoittanut esseitä kiitettävällä tahdilla, sillä ensimmäinen kokoelma – Ozzy Osbournen ympärille rakentuva hykerryttävä tekstiuniversumi *Ozzyteksti* – julkaistiin vuonna 2013 ja laajemmin populaarikulttuurin vaikutukseen pureutuva *Tapan sut* heti seuraavana vuonna. Uusimmassa kokoelmassa näkökulmat avartuvat entisestään. *Välinpitämättömyyden* yhteydessä voidaan jo puhua kokonaisvaltaisemmasta aikalauskritiikistä, läpeensä popularisoituneen, kaupallistuneen ja sähköistyneen kulttuurimme kritiikistä. Tosin on pakko todeta, että tuskin tämä aikalauskritiikki on puuttunut Hurskaisen esseistin katsannosta edes ensimmäisen kokoelman ensimmäisistä suuntaansa hakevista luonnostelmistakaan. Siinä määrin olemuksellista kulttuuri-kritiikki on Hurskaisen esseille ja ylipää-

tään mielenkiintoisimmalle suomalaiselle 2010-luvun esseistiikalle.

Välinpitämättömyyden esseissä keskeisenä kritiikin välineenä on paikka, tila kulttuuristen merkitysten tihentymänä. Tässä suhteessa Hurskaisen essee tuovat mieleen Jukka Laajarinteen aikaisemmin keväällä ilmestyneen kokoelman *Tiloissa* (Atena 2016), jossa kulttuurinen maantiede saa varsin konkreettisia ja silmiä avaavia muotoja. *Välinpitämättömyydessä* kulttuurimme tilaa määrittelevä paikka *par excellence* on kuitenkin lentokenttä, johon miljoonien matkustajien mielessä yhdistetään mielikuvat ikuisesta keveydestä, arjesta irtaantumisesta ja lupauksesta vapaudesta. Jo johdannossa, jossa Peter von Baghin selkä häipyi lentokentän ihmisjoukkoon, lentokentästä muodostuu esseiden mentaalinen tausta. Esimerkiksi esseessä ”Ajatus jättiläisen onnellisuudesta” Hurskainen kuvaa Vantaalla sijaitsevaa kauppakeskus Jumboa muun muassa Vesa Haapalan runokokoelman *Kuka ampui Ötzin?* (Otava 2012) kautta ja rinnastaa kehätien kupeeseen nousseen ostosparatiisin Helsinki-Vantaan lentokenttään – tosin ilman turvatarkastusjonoja. Esseessä ”Köln 1977” Hurskainen puolestaan kirjoittaa lentokentän äänimaailmasta ja erityisesti Brian Enon levystä *Music for the Airport* (1978). Jopa Britney Spearsin nousua ja tuhoa kuvaava essee ”Lolita myrkyttää” kytkeytyy lentokenttään – siitä tulee tila, johon liittyvissä mielikuvissa vain vaivoin peitellään eroottista latausta.

Hurskaiselle lentokentistä omakoh-
raisin on Helsinki-Vantaa, jonka mat-
kustajaterminaalin pokkarimyymlään
paikantuu esseistin epätoivo kulttuurin
tulevaisuudesta. Kokoelman nimisesseessä
”Välinpitämättömyys” kirjamyynnin työ
nostaa tulevan esseistin hämmentynei-
den silmien eteen täydellisen välinpitä-
mättömyyden kirjallisuutta ja lukemista
kohtaan. Hämmennys syntyy siitä, että
onhan kirjakauppa instituutio, joka
kuitenkin edustaa monen suomalaisen
elämässä ensisijaista rajapintaa kirjalli-
suuden tuottamisen ja sen kuluttamisen
välillä. Tällä rajapinnalla kirja menestyy
– jos on menestyäkseen – kaupankäynnin
kohteena, ei missään nimessä sisältönä,
arvona tai ajattelun välineenä. Surullista
on tietenkin se, että sittemmin olemme
saaneet seurata tämän ajattelutavan
lipumista lentokentiltä myös kirjakaupan
pyhimmille paikoille, esimerkiksi Helsin-
gin Keskuskadulle.

Esseistinä Hurskainen ei kaihda oma-
kohtaisuutta. Näin onkin hyvä, sillä –
kuten Matti Kurjensaari kirjoittaa vuonna
1948 ilmestyneen *Taistelu huomispäivästä*
-kokoelmansa esipuheessa – ”subjektiivius
on ihmisen kallein anti objektiivius-
suudelle”. Aikuisiän kokemuksia raadolli-
sempia ovat Hurskaisen ”Jumalaton saari”
-esseessä kuvaamat muistot rippileiristään
ja kahdesta seuraavasta vuodestaan seu-
rakuntanuorena. Ryhmän paine, heräävä
seksuaalisuus ja nuoren ihmisen epävar-
muus itsestään on kokonaisuus, joka ei
välttämättä edes tarvitse leirinuotioita ja
lauluirejä ollakseen vaarallinen yhdis-

telmä. Jälkikäteen Hurskainen pitää rip-
pikoulumuistojen suurimpana hankaluu-
tena sitä, että ne olivat *osittain* irrallisia
muusta elämästä. Nykyisistä esseisteistä
Hurskainen ei olekaan ainoa, joka neuvoo
kansankirkolle suurempaa – ei vähempää
– uskonnollisuutta.

Kolmas kokoelma on vienyt Hurs-
kaisen esseistiikkaa kiinteämpään ja ti-
viimpään suuntaan. Etenkin Savukeitaan
kustantamille esseekokoelmille on ollut
tyypillistä tekstin laajeneminen, jollei
hallitsemattomaksi vuoksi, niin ainakin
yli äyräidensä. Esimerkiksi Ville-Juhani
Sutisen *Taikuri joka sai yleisönsä katoamaan*
(2009) tai Kari Hukkilan *Kerettäläisessä*
(2010) edustavat mielenkiintoista ajatte-
lua, mutta esseinä ne olisivat kaivanneet
ankarampaa kustannustoimittajaa. Poik-
keuksiakin tietenkin on, sillä esimerkiksi
Antti Nylénin ilmaisun niukkuus ja täs-
mällisyys tuskin toimittamista kaipaavat.
Onhan toki myös niin, että esseille sallitaan
rönsyilevämpi ilmaisu, eikä tämä tee niistä
millään tavoin huonoja. Väitän kuitenkin,
että Savukeitaan varsin kevyet editoriaali-
set toimet ovat olleet viemässä suomalaisen
esseen muotoa väljempään suuntaan vii-
meisen kymmenen vuoden aikana. Lukijat
päättävät, onko tämä hyvä asia.

Joka tapauksessa *Välinpitämättömyy-
dessä* Hurskainen on tiellä kohti niukem-
paa sanontaa, jonne häntä myös patistan.
Esseen tarkoituksena ei ole sanoa kaikkea,
vaan hiukkasen vähemmän kuin on tar-
peellista.

Veli-Matti Pynttäri